

KÜRESELLEŞME KARŞISINDA TÜRK AYDINLANMA DEVRİMİ

Prof. Dr. Anıl Çeçen

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile gündeme gelen küreselleşme süreci dünyanın iki kutuplu yapıdan tek merkezli bir yapıya yönelmesini de beraberinde getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyanın en büyük süper gücü olarak merkezinde yer aldığı ve yönlendirdiği küreselleşme süreci bir anlamda da Amerikan tipi yaşam tarzı ile siyasal ve sosyal modelin bütün dünya ülkelerine empoze edilmesini getirmiştir. Avrupa ülkeleri gibi dünyanın diğer bölgelerinde bulunan bütün ülkeler, küreselleşme adına Amerikan tipi yaşam tarzı ve değerler sistemi ile karşılaşınca uzunca bir süre bocalamak durumunda kalmışlardır. Hiç alışık olmadıkları değerler, yaşam biçimleri siyasal ya da sosyal modeller küreselleşme adına sürekli olarak medya araçları ile empoze edilmeğe başlayınca, uzunca bir süre şaşkınlık görülmüş ve bu dönem geçince de bu kez, yerleşik kültürel ve siyasal yapılar ile küreselleşme sürecinin gündeme getirdiği modeller arasında çatışma dönemine girilmiştir .

On yıllık geçiş sürecinin tamamlanması ile beraber, yerleşik yapılarla küreselleşme modelleri arasındaki farklılıklar ve çatışmalar giderek netlik kazanmıştır. Çağımızın süper gücü ABD gelecekte de aynı konumda ayakta kalabilmek için ve kendisinin merkezde yer aldığı tek bir dünya düzeni kurabilmek için her yönü ile yeni bir modeli küreselleşme adına dünya ülkelerine empoze etmektedir. Bu yeni dünya düzeni denilen yapılanmanın ABD'nin üstünlüğü ve tek süper güç olarak dünyanın merkezinde yer almasını gelecekte de sağlama alacak ve belirli bir zaman dilimi içinde kurumsallaştıracak bir girişim olduğu artık iyice ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Avrupa ülkelerinin böylesine bir sürece biraz daha mesafeli durduklarını, yüzyıllardan bu yana uzun bir zaman süreci içinde oluşan Avrupa uygarlığını ve buna bağlı olarak gelişen kültürel yapılarını korumak için çaba gösterdiklerini izlemek mümkündür. Amerikan tipi yaşam tarzı Avrupalılara ters geldiği gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nin devlet ve siyasal yapısı da Avrupa ülkelerinin sahip olduğundan çok farklı özellikleri barındırmaktadır. Batı uygarlığı denilince akla gelen Amerika ve Avrupa ortaklığının aslında birbirinden çok farklı yapılar barındırdığı, küreselleşme süreci ile anlaşılmıştır. Sosyalist sisteme, karşı hür dünya beraberliği içinde gözden kaçan farklılıklar, postsovyet dönemde iyice ortaya çıkmağa başlamış ve bu nedenle de yeni yeni sorunlar gündeme gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, yirminci yüzyılın başlarında meydana çıktığı zaman, dünyanın merkezi Avrupa kıtası idi. Avrupa'nın eski sömürgeci devletleri dünya düzeyindeki sömürge imparatorluklarını sürdürüyorlar ve kendi aralarında rekabet içine giriyorlardı. Bu durum ikinci dünya savaşı sonrasına kadar devam etti. İkinci dünya savaşı sonucunda ABD savaşın galibi olunca, eski sömürge imparatorlukları tasfiye sürecine girdi ve Avrupa dünyanın merkezi olmaktan çıktı. Kendilerine bağlı olana sömürge imparatorlukları, aracılığı ile kendi yaşam biçimlerini vs kendi uygarlıklarının dayandığı temel değerleri dünyanın çeşitli bölgelerine taşıyan Avrupa ülkeleri yirminci yüzyılın ilk yarılarında, Avrupa türü bir modernleşmeyi gündeme getirmişlerdir. İngiliz, Fransız ve İspanyol sömürgelerinde, bu ülkelere bağımlı yeni modernleşme süreçleri, sömürge ordularının denetiminde gerçekleştirilmiştir. Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın sömürgelerinde Avrupa'ya bağımlı yeni yapılanmalar yirminci yüzyılın ilk yarılarında görülmüştür. Sömürge devletlerinde bağımlı ve sömürgeci uygarlıklar birbirini izliyordu.

Tam bu aşamada, ortaya çıkan Anadolu kurtuluş hareketi, Mustafa Kemal'in önderliğinde bu sömürgeci sürece karşı çıkıyor ve Türk ulusunun sömürge düzeni altına sokulmasına hayır diyordu. 600 yıllık bir imparatorluğun kalıntıları üzerine tüm Avrupa emperyalistleri sömürgeci bir düzen kurmak üzere orduları ile girince, Anadolu ve Rumeli'nin yerli halkı buna isyan ediyor ve uzun süren bir kurtuluş savaşından sonra bağımsız bir yeni devlet düzeni kuruluyordu. Emperyalist güçlere karşı başarı ile yürütülen bağımsızlık savaşından sonra, devlet kurulduğu aşamada artık yeni bir mücadele gündeme geliyordu. O da, bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslar ailesinin onurlu bir üyesi yapmak idi. Böylesine kutsal bir amaca erişmek için de, askeri savaşın yanı sıra, yeni bir kültür savaşına gereksinme duyuluyordu. İmparatorluk artığı çökmüş bir toplumdaki, çağdaş bir cumhuriyetin yepyeni bir toplumunun temellendirilmesi için, bir uygarlık savaşına ve sosyal alanda devrimlere gerek bulunuyordu. İşte Atatürk bu amaçla, cumhurbaşkanlığının on beş yıllık döneminde önemli sosyal ve kültürel atılımlara öncülük etti ve kısa zamanda Türkiye'nin Avrupalı bir ülke ortamına kavuşmasına yardımcı oldu. Böylece,

Avrupa'nın dışında olmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti batılı bir ülke olma şansını elde etti ve bunun yardımı ile de daha sonraları Batı bloğu içerisinde yerini aldı.

Kemalist devrimin ülkemize getirmiş olduğu aydınlanma olgusu, böylesine önemli bir sonucun kısa zamanda elde edilmesinde önemli oranda katkı sağladı. Çıkış noktası olarak Fransız devriminin getirdiği aydınlanma olgusunu esas alan Kemalist yönetim kısa zamanda Türkiye'de bir aydınlanma devrimini gerçekleştirdi. Çağdaş Latin harflerinin kabulünden, kıyafet devriminden yeni üniversiteler kurulmasına, eğitim devriminden kültürel alanda yeni adımlar atılmasına, müzik devriminden klasik eserlerin çevrilmesine, Halkevleri'nden Köy Enstitüleri'nin açılmasına kadar bir çok önemli adım on yıllık bir süreç içerisinde atılmıştır. Birbirini izleyen toplumsal ve kültürel devrimlerle, ülkemizde yepyeni bir aydınlanma çağı başlatılmış, Türk toplumu orta çağ uykusundan silkinerek çağdaş uygarlığın havasını teneffüs etmeye başlamıştır.

Türk aydınlanma devrimi, o dönemde Avrupa dünyanın merkezi olduğu için daha çok Avrupa'nın temsil ettiği Batı kültürünün Türk dünyasına yansımalarıdır. Türkiye yapmış olduğu aydınlanma devrimi ile çağdaş batı kültürünü Türk ve İslam dünyasına getirmiş oluyordu. Bu kültür, daha çok bir ulus yaratmayı hedefleyen ve ulusal toplumu oluşturarak ulusal devletin toplumsal açıdan temellendirmesine giden yolu açmaya çalışıyordu. Mustafa Kemal yeni kurduğu devletin adını Türkiye Cumhuriyeti koyarken bir ulusun adı ile hareket ediyor ve ulusal devlet kurduğunu bütün dünyaya ilan ediyordu. O dönemde var olan birçok farklı devlet modellerinden hiçbirisine iltifat etmeyerek ulus devlet konusunda ısrar etmesi, daha sonraki dönemlerde de ulusal kültürün oluşumuna, bunun çağdaşlaştırılmasına giden yolu açıyordu. Ulus devletin kuruluşu ile beraber, yepyeni bir ulusal toplum yaratılıyor ve bu amaçla da çağdaş bir aydınlanma devrimi gerçekleştirilerek istenen amaç elde edilmeye çalışılıyordu. Atatürk döneminde başlayan uluslaşma süreci 20.yy'ın önemli bir kısmında devam ediyor ve soğuk savaş yıllarında Türkiye'nin başlıca uğraş alanı olarak öne çıkıyordu.

Soğuk savaş sonrası dönemde gündeme gelen küreselleşme olgusu taşıdığı değerler açısından Mustafa Kemal'in aydınlanma devrimi ile gelişmektedir. Avrupalı düşünürlerin yeni ortaçağ yaratmakla suçladığı küreselleşme olgusu, ulus devlet ve ulusal toplumu dışlayarak alt kimliklere ve yerel kültürel yapılara öncelik vermektedir. Ortaçağın karanlık bin yılında görülen cemaat tipi yaşam biçimini savunan küreselleşme olgusu taşıdığı değerler açısından modernizme ters düşmektedir. Bu nedenle de küreselleşmeciler kendilerine postmodernizm adı altında yeni bir felsefe bulmuşlardır. Postmodernizm bir akım olarak ele alındığında tümüyle modernizmin reddi olduğu görülmektedir. Bu açıdan çağdaş uygarlığı hedefleyen Türk aydınlanma devriminin savunduğu ilkelere tümüyle zıt düştüğü söylenebilir. Postmodernizm ulus devletlerin yıkılmasını, parçalanmasını ve giderek dağılmasını kolaylaştıran bir düşünce biçimidir. Dağılma beraber ortaçağdaki cemaat türü yaşam kendiliğinden gündeme gelmektedir. Türkiye'nin yaşadığı Kemalist Devrim olgusu açısından postmodernizm ve küreselleşme ters ve olumsuz gelişmelerdir.

Türk aydınlanma devriminin Türkiye'ye getirdiği çağdaşlaşma süreci normal koşullarda bütün Türk ve İslam dünyası için ilk örnek ve emsal uygulamadır. Bu yönü ile Kemalist devrimin bir sorumluluğu vardır. Kendi yapısını koruyabilirse örnek olmaya devam edecektir, koruyamazsa bu tür bir örnek Türk ve İslam dünyası için ortadan kalkacaktır. Böyle bir gelişme olursa o zaman İslam dünyasının ve Türk dünyasının kendi iç dinamikleri bu dünya toplumlarının geleceği açısından öne geçecek ve egemen eğilimler olarak belirleyici duruma geleceklerdir. Kemalist aydınlanma devriminin dayandığı laiklik anlayışı Türk ve İslam dünyasında görülemeyecektir. Gene bu devrimin getirmiş olduğu ulusallık anlayışı ile çağdaş cumhuriyet rejimlerinin Türk ya da İslam dünyasında kendisini gösterebilmesini bekleyebilmek son derece zor olacaktır. Altı ana ilkenin yarattığı ulusal ve çağdaş sentezin bir model olarak Avrasya ya da Asya ülkelerinin geleceğinde bir alternatif olarak gündeme gelebilmesi de son derece zorlaşacaktır.

Küreselleşme, tüm eski değerleri ve yapıları dışlayarak yepyeni bir dünyaya yönelirken Türk aydınlanmasının yarattığı Türkiye Cumhuriyeti modelini de geride bırakmaktadır. Türkiye için de, alt kimlikler cemaat tipi yaşamlar, yerel yönetimlere dayanan devlet biçimleri sürekli olarak gündeme getirilmektedir. Türk dünyası, üçüncü bin yıla girerken tam bir ikilem içerisinde sürüklenmiştir. Ya 20. yüzyılın çağdaş aydınlanma modeli ile Türk dünyası üçüncü bin yılda kendi geleceğini arayacaktır. Ya da küreselleşme süreci bir silindir gibi herşeyi ezip geçtiği gibi Kemalist Türkiye'yi de ezip geçecek, herşeyi çökerttikten sonra kendi istediği siyasal ve sosyal

düzeni kuracaktır. Türkiye Cumhuriyeti'ni yöneten Türkler kadar, diğer Türk devletlerini yöneten aynı soydan gelen insanlar bu ortak geleceği ve sorunu düşünmek zorundadırlar. Üçüncü binyılda dünyanın nereye gittiği belirlenmeden, başta Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere diğer Türk devletlerinin de ne yapacağı tam olarak belirlenemeyecektir. Yeniden yapılanma süreci içinde, Türk aydınlanmasının ayakta kalabilmesi ve diğer Türk Cumhuriyetleri için örnek olma özelliğini koruyabilmesi giderek zorlaşmaktadır, çünkü ekonomik alandaki yeniden yapılanma girişimleri beraberinde kültürel ve sosyal etkilerini de getirmektedir. Bu kadar yoğun bir değişim süreci içinde Türk dünyasının kültürel kimliğinin korunması öncelik taşımaktadır. Kimliğini yitiren toplumların ayakta kalamadıklarını tarihin derslerinden görmek mümkündür. Türk dünyası kültürel kimliğini koruyarak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşamış olduğu aydınlanma devriminden esinlenerek geleceğini ararsa, daha etkin olabileceği bir alternatif çıkışı gündeme getirmiş olur. Aksi takdirde ya geriye dönüşü ya da kimlik bunalımına sürüklenişi ya da dağılıp gitme gibi olumsuz süreçleri yeniden gündemde görmek söz konusu olabilecektir. Bu gibi olumsuz gelişmelere izin verilmemelidir.